

De tuinboa (*Corallus enydris*) in literatuur, natuur en terrarium (1)

A. Abuys
Jukwerderweg 31
9901 GL
Appingedam

DE SUBFAMILIE BOINAE

De familie van de Boidae of reuzenslangen valt uiteen in twee subfamilies: Pythoninae (pythons, reuzenslangen uit Afrika en Zuidoost-Azië) en Boinae (boa's, reuzenslangen uit Zuid-Amerika). Bepaalde auteurs, o.a. GRZIMEK (1973) rekenen de Loxoceminae (spitskopythons) en Bolyerinae ook tot de Boidae.

Algemene gegevens en kenmerken voor de subfamilie Boinae zijn: De kop heeft ogen met verticale spleetpupillen en kleine neusgaten. In tegenstelling tot de pythons missen de boa's het supraorbitale botje (of wenkbrauwbeentje) en de kleine tanden op het premaxillare (voorste botje van de bovenkaak). De romp is bij vrouwtjes forser dan bij even oude mannetjes. Bij boa's zijn beide longen volledig ontwikkeld, bij de pythons is de linker long al iets kleiner dan de rechter. Het bekken is rudimentair aanwezig, evenals de restanten van de achterpoten, die uitwendig aan weerszijden van de anus als de zogenaamde sporen zichtbaar zijn.

Bij volwassen mannetjes zijn deze sporen over het algemeen duidelijk zichtbaar, bij vrouwtjes zijn ze veelal kleiner en vaak nauwelijks te zien. Het mannetje gebruikt zijn sporen om het vrouwtje te krabben en haar zodoende te activeren tot de paring.

De staart is bij op de grond levende boasoorten kort en vrij stomp. Boomboa's daarentegen hebben een slanke grijpstaart. De subcaudalen (schubben onder de staart) van de boa's zijn meest ongedeeld. Bij de pythons zijn deze gedeeld, dus in twee rijen.

Het belangrijkste verschil tussen de boa's en de pythons is dat de eerste groep eierlevendbarend is en de tweede groep eierlegend met meestal broedzorg.

Bij de boa's bestaat tussen de genera een grote verscheidenheid in lengte en omvang. Ter vergelijking: Een regenboogboa (*Epicrates cenchria*) wordt hooguit 2 meter lang, een anaconda (*Eunectes murinus*) kan 9 meter halen; een *Boa constrictor* is verhoudingsgewijs kort en massief, een *Corallus enydris* is lang en slank.

Hoe oud kunnen boa's eigenlijk worden? GRZIMEK (1973) vermeldt dat grote boa-soorten 40 à 50 jaar oud kunnen worden. In Bristol (Engeland) werd een *Boa constrictor* in gevangenschap 23 jaar en 3 maanden oud. Een anaconda leefde in de dierentuin van Washington van 1899 tot 1927 en werd dus minstens 28 jaar oud.

Boa's kunnen lang vasten zonder nadelige gevolgen. Een grote slang kan zelfs meer dan een jaar zonder eten. Een slang van ± 4 meter verliest na 5 maanden vasten $\pm 10\%$ van zijn lichaamsgewicht, zonder dat het dier daar merkbaar door verzwakt.

JACHTMETHODEN

De boa's hebben hun algemene naam wurgslangen te danken aan de methode om hun prooi te doden. De meeste niet-giftige slangen wurgen hun prooi min of meer. De grote boa's spreken echter meer tot de verbeelding en zijn door deze voedingswijze berucht geworden. De boa vangt zijn prooi door op de loer te liggen of op jacht te gaan. Is de prooi binnen zijn bereik, dan

Corallus enydris.
Foto:
G.P. Oxtoby.

schiet de slang razendsnel uit en bijt zich erin vast. Binnen een tel heeft hij al anderhalf à twee windingen van het lichaam om de prooi. Deze krijgt nauwelijks de kans om zich te verweren en als hij toch nog kans ziet om te bijten, zal de slang dit door de verplaatsing van een winding verder voorkomen. Door de krachtige druk op het lichaam van het slachtoffer belemmert de slang de ademhaling en perst hij het laatste beetje lucht uit het lichaam van de prooi. Het prooidier zal vaak al binnen een minuut door verstikking de dood vinden. Als de stuiptrekkingen en de hartslag ophouden weet de slang instinctief dat zijn prooi niet meer leeft en zal op één winding na zijn prooi loslaten. Met de kop tast de boa al tongelend zijn buit af en begint meestal bij de kop het dier te verzwelgen. Een slang zal met een kleine prooi wel eens eerst de staart naar binnen werken. Sommige slangen zijn niet al te snugger, die trachten dit, meestal tevergeefs, ook met grotere prooien.

HET GENUS *CORALLUS*

De subfamilie Boinae wordt vertegenwoordigd door vier genera:

– het genus *Boa* (echte boa's) met één soort.

– het genus *Corallus* (hondskopboa's) met drie soorten.

– het genus *Epicrates* (slanke boa's) met zeven soorten.

– het genus *Eunectes* (anaconda's) met vier soorten.

De drie soorten die het genus *Corallus* omvat zijn:

– *Corallus annulatus* (ringenboa) met de ondersoorten: *C. a. annulatus*, *C. a. blombergi* en *C. a. colombianus*.

– *Corallus caninus* (groene hondskopboa).

– *Corallus enydris* (tuinboa of slanke boomboa) met de ondersoorten *C. e. enydris* en *C. e. cookii*.

De algemene gegevens van het genus zijn: Holten in alle bovenlipschilden (*C.caninus*) of alleen in de achterste bovenlipschilden en de achterste onderlipschilden (*C.annulatus* en *C.enydris*). De voorste tanden van zowel de boven- als de onderkaak zijn langer dan de achterste.

Het lichaam is zijdelings wat afgeplat. Links en rechts van de anus (of cloaca) is een klein spoortje of klauwtje aanwezig. In verband met het boomleven is de staart aangepast tot een slanke grijpstaart.

Hondskopboa's zijn specifiek boombezonend maar ze zullen vooral in de droge perioden wel eens afdalen naar de bodem om daar verder te jagen of te drinken. Normaal drinken deze slangen de druppels van de ochtenddauw op de bladeren, of het water van de eerste regens dat in de kuiltjes van hun lichaamswindingen blijft liggen.

Aan de spleetpupillen is te zien dat deze dieren echte nachtjagers zijn. Naast de voor het zien in het donker aangepaste ogen hebben de hondskopboa's ook nog de beschikking over de warmtezintuig-groeven in de bovenlippen eventueel ook in de achterste onderlipschilden. Een prooi die ze in het don-

Corallus enydris.
Foto:
F. Zuurmond.

ker niet goed kunnen zien, zullen zij binnen een niet te grote afstand toch waarnemen door de warmte-uitstraling op te vangen. Ze zijn in staat een warmteverschil van 0,26°C te registreren, op ongeveer één meter afstand (ENGELMANN & OBST, 1981).

Vogels vormen min of meer de hoofdmoot van hun prooiën. Om bij het grijpen goed door het vederdek heen te dringen, is het gebit aangepast en zijn de voorste 'grijptanden' in zowel de bovenkaak als de onderkaak veel langer dan de normale achterste 'grijptanden'. Waren de 'grijptanden' allemaal van normale afmeting, dan zouden

Corallus enydris.
Foto:
F. Zuurmond.

deze slangen bij het toebijten alleen een bek vol veren hebben.

Naast vogels en kleine zoogdieren worden ook veel vleermuizen gegeten. Bij hoge uitzondering wordt wel eens een boomkikker gegrepen. In de bomen of het hoge struikgewas worden de slapende prooiën, beschermd en verborgen door takken en bladeren, toch opgespoord en gegrepen. Hangend aan z'n staart zal de boomboa zijn prooi wurgen en daarna verzwellen.

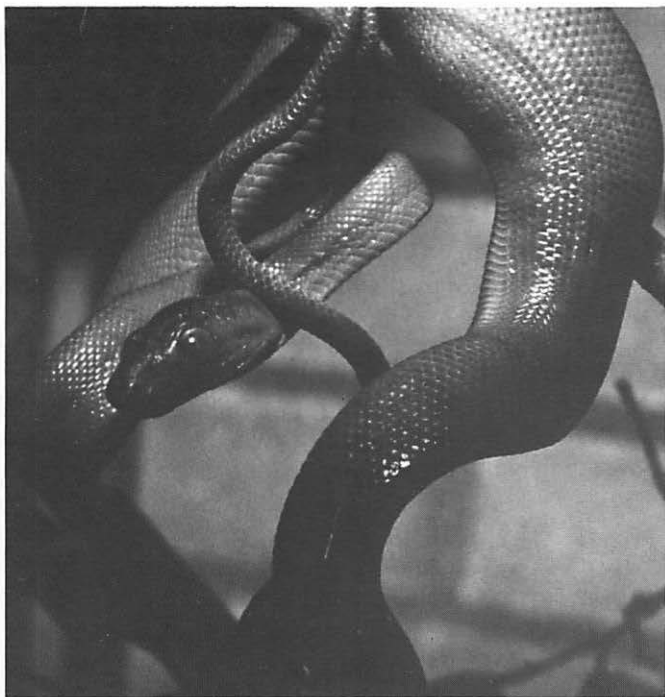
BIOTOOP

Hondskopboa's leven voornamelijk in de bosranden van zowel de savanne- of galerijbossen als van de wat verder in het binnenland liggende hoogbos of tropisch regenbos. Vooral in de regentijd rusten ze hoog in de bomen. Daar liggen ze of gewoon gedrapeerd over een willekeurige tak of opgerold in een brede gaffel. In de droge periode schijnen ze wat lager bij de grond te hangen, dichtbij of boven het water.

Laat op de avond gaan de dieren op jacht en dalen af tot 3 à 2 meter boven de grond, althans, dat was meestal de hoogte waarop ik deze slangen aantroef wanneer ik hen aan het zoeken was. Het kan zijn, dat je de slangen van dit genus die toevallig op die hoogte jagen dan juist het makkelijkst ziet. Vaak kun je ze al herkennen aan de weerschijs van het licht van de schijnwerper in hun ogen.

VOORTPLANTING

Hondskopboa's zijn eierlevendbarend (ovovivipaar). Paringen vinden plaats in de periode januari-april. De jongen worden geboren van augustus tot oktober. Let wel, bovengenoemde periodes gelden voor dieren in gevangenschap, o.a. in mijn terraria. De jongen van *C.caninus* zijn ± 46 cm lang en ± 36 gram zwaar. Van *C.e.enydris* zijn de

Corallus enydris.
Foto:
G.P. Oxtoby.

jongen \pm 50 cm lang en maar \pm 20 gram zwaar, met andere woorden ook de jongen doen hun naam eer aan. Ze zijn langer en veel slanker dan de jongen van *C.caninus*.

CORALLUS ENYDRIS

De Nederlandse naam is slanke boomboa (de namen hondskopboa of tuinboa worden in de literatuur ook wel eens gebruikt).

De maximum lengte is ca. 2,5 meter.

- a. de noordelijke vorm, *Corallus enydris cookii* komt voornamelijk voor van Midden-Amerika tot en met het noordelijke deel van Colombia en de noordelijke helft van Venezuela, verder op de Benedenwindse eilanden en op het eiland Trinidad;
- b. de zuidelijke vorm, *C.e.enydris* komt voor in zuidoost-Colombia, zuid-Venezuela, de Guyana's en het gehele stroomgebied van de Amazone.

Bij beide ondersoorten komen vele

kleurvariëteiten voor, waardoor het normaal gesproken niet mogelijk is om de ondersoorten aan kleur en tekening te herkennen. Soms kan de tekening een aanwijzing geven. Over het algemeen heeft *C.e.enydris* min of meer ruitvormige figuren en *C.e.cookii* meer afgeronde of ovale tekeningen. Dit patroon kan echter wat in elkaar overgaan, waardoor het een slecht kenmerk is. Het beste onderscheid geven de rugschubben. De schubben van *C.e.enydris* zijn kleiner dan die van *C.e.cookii*. *C.e.enydris* heeft meer dan 50 rijen dorsale schubben rondom het middenlichaam en *C.e.cookii* minder dan 50 rijen.

CORALLUS E. ENYDRIS

Kleur en tekening: De meest voorkomende kleurvormen zijn bruin, grijsbruin, violetbruin of violetgrijs. De basiskleur van de betreffende vormen is altijd een lichte kleur. De ruitvormige dwarstekeningen, verspringend tegenover elkaar liggend, zijn eveneens van dezelfde kleur, maar dan in een donkere schakering. Oranje gekleurde exemplaren worden minder vaak aangetroffen. Ook hier vinden we wat nuances in de basiskleur. Deze kunnen liggen tussen oranje-geel en donkeroranje. De tekeningen variëren van middelbruine, grillige ruitvormen, of wat meer regelmatige, zwartbruine ruiten met uitlopers naar de buikrand tot zwartbruine vlekjes. Een zeldzame vorm is de donker roodbruine vorm met zwarte vlekjes.

Een, zoals bij *C.e.cookii* regelmatig voorkomende, zwart-witte vorm ben ik bij Surinaamse *C.e.enydris* nog niet tegengekomen.

Heel jonge dieren van de grijsbruine vorm hebben als jeugdkleed boven op de rug rode en zwarte vlekjes of een rode slingerlijn met aan weerskanten verspringend, kleine zwarte vlekjes.

Bij een normale ontwikkeling verdwijnt die opvallende tekening binnen een half jaar en gaat geleidelijk over in het normale ruitvormige patroon. Wordt de ontwikkeling van deze jonge dieren tegengehouden door o.a. ziekte, frustratie of gewoon door een tekort aan voedsel, dan zal die geleidelijke overgang vertraagd worden en in bepaalde gevallen zelfs helemaal niet plaatsvinden. Deze overgang schijnt min of meer gelijke tred te houden met de voedselopname. Hoe meer voeding hoe sneller de groei tot volle wasdom en hoe sneller ook de overgang van kleur en tekening.

IN DE NATUUR

In Suriname trof ik *Corallus e. enydris* niet alleen aan langs de bosranden van het binnenland, maar ook bij de vaak minder dichte bossages van het kustgebied. Zo ving ik eens een violetgrijs exemplaar in de buurt van de Cultuurtuin bij Paramaribo. Een oranje exemplaar kreeg ik van de heer Toelsie, de beheerder van de dierentuin. De slang was daar een vogelkooi binnengedrongen en had vervolgens de inhoud, een tropische duif, opgegeten. Daarna kon het, met z'n opgezwollen lichaam, de kooi niet meer uit en was toen maar in een hoekje gekropen. P. Graanoogst, ook een medewerker van de dierentuin, vond hier nog een exemplaar. De dierentuin grenst aan de Cultuurtuin en beide tuinen liggen aan de rand van Paramaribo. Door de grote variëteit aan bomen en bossages, waar veel vogels en andere kleine zoogdieren voorkomen, is de Cultuurtuin een geschikte biotoop voor deze boomslangen.

In mijn Surinaamse periode van 1970-1975 trof ik wel eens jagende tuinboa's aan in alleenstaande of ver uit elkaar gelegen struikgewassen. Deze bevonden zich in open savanneachtige of

open moerasachtige gebieden. De struiken, ongeveer 2 tot 4 meter in doorsnede en circa 1 tot 2 meter hoog, bevonden zich tot wel 200 meter van de dichtstbijzijnde bosrand af. Normaal gesproken zouden deze slangen overdag niet in dit soort struikgewas verblijven, omdat die door hun geringe hoogte en niet al te dichte begroeiing weinig bescherming bieden tegen ontdekking en de felle tropenzon. De slangen moeten in de vroege avonduren tamelijk grote stukken open gras- of moerasachtig gebied oversteken om in die struiken te kunnen jagen. Zo kreeg ik op een avond, tijdens een safari in 1980, een heel fraai oranje-achtig exemplaar met bruine ruitvormige tekeningen in handen. Samen met Henk de Boer, een van de safarileden, waadde en baggerde ik door een savanneachtig gebied bij het dorpje Hannover. Door de regens van het beginnende seizoen was deze savanne veranderd in een moeras. Midden in het moerasgebied troffen wij deze slang aan, zoekend naar een prooi in een alleenstaande struik, zeker 200 meter verwijderd van de dichtstbijzijnde bosrand.

THE GARDEN TREE BOA IN WRITING, NATURE AND VIVARIUM (I)

In the first part of the series the author describes the family Boidae. Further a description of the biotope, way of hunting, build and colour varieties of the genus *Corallus* with the sub-species is given.

LITERATUUR

DIXON, J.R., 1977. The reptiles of the upper Amazon Basin, Iquitos region, Peru. II Crocodylians, turtles and snakes. Milwaukee Public Museum Press.

GRZIMEK, B., 1973. Het leven der dieren, Encyclopedie van het dierenrijk, deel VI, Reptielen. Het Spectrum.

PETERS, J.A., B. OREJAS - MIRANDA & R. DONOSO-BARRIOS, 1970. Catalogue of the Neotropical Squamata; part I. Snakes. Smithsonian Institution Press.

ENGELMAN W.E. & F.J. OBST, 1981. Mit gespaltener Zunge.